

Sagorna behövs. (Ett inlägg på FB. Symbolföreningen – ringar på vattnet 131213)

När jag började i skolan i tidigt sjuttital fanns så vitt jag minns det inga sagoböcker i bokhyllorna. I lekskolan hade det pratats en del om Rödluvan och Vargen och till och med gjorts en pjäs med Ulf som varg i en mammas bäverpås, men väl på plats i skolan rådde fullständig sagotorka. Om häxor och prinsessor någon enstaka gång kom på tal lät det omodernt, lite pinsamt – snudd på musealt. Som en rest från en svunnen tid som väl snart skulle vara försvunnen tillsammans med ånglok och dinosaurier. Undantaget var- förstås! - Disneys tecknade versioner.

Drygt fyra decennier senare är läget ett helt annat, hemma i min läsfåtölj och i samtiden. Nu läser jag sagor på största allvar och grips av en genre laddad med mening, som utan poser och manér och i varje ögonblick tar livet på största allvar. Och jag är inte ensam om att återupptäcka sagogenren. Också i populärkulturen har folksagan blivit en stark trend. Hack i häl på vampyrer och barntrollkarlar kommer stemmet med filmatiserade sagor, riktade till en vuxenpublik.

Något förändrade men ändå i grunden de samma, har jag sett dem träda fram på bioduken, en efter en. Den första som kom var Rödluvan, i nydiktat varulvsdrama. Sedan Snövit med Julia Roberts och strax därefter en snövit till. Därefter Hans och Greta, en omdiktning av Törnrosa, ur den onda féens perspektiv...
Ja, så där håller det på. Varför kan man undra.

En förklaring som man ganska ofta hör, är att sagan kommer tillbaka i ekonomiskt osäkra tider. När trygghetsbygget skakar lär vi bli nostalgiska, längta efter tradition. Som ett sätt att skapa trygghet i en oviss tid.

Häxan i ugnen. Prinsen på slottet. Trollen i skogen Och kyssen på slutet. Är det den sortens unkna ordning jag som sagoläsare önskar mig? Nja, jag vill nog gärna tro att det är något mer än konservatism som får mig att sträcka mig efter Gåsmors sagor eller HC Andersens samlade.

Ett inslag idag (131213) på P1 och yuippi säger jag och säkert många andra som arbetar med sagor, myter och den symboliska världen. Ett område som är så härligt att undersöka för att genom denna värld få syn på sig själv. // Malou Thorman

Sagan tillbaka i populärkulturen.

(Texten nedan är ett utdrag ur radiosändningen 131213 som finns på www.sverigesradio.se skriven av Malin Lindroth.)

Kan man inte tänka sig att det istället är något med sagans perspektiv, något i själva berättelsen som gör den särskilt lockande för nutidsmänniskan? Jag tror det och jag misstänker att det har att göra med vårt behov av arketyper.

Att människor delar symboler och myter, oavsett bakgrund och kultur, är en tanke som har sina rötter hos Platon, men mest förknippas med den schweiziska psykologen, psykiatern och författaren Carl Jung. Jung och hans efterföljare såg ju arketyper, som en psykisk tankemall, som funnits så länge hos människan att den blivit en del av den mänskliga naturen. Barnet, modern, skuggan, hjälten. Med hjälp av den sortens principer menar Jung att vi tolkar och upplever tillvaron.

Jung och hans likasinnade såg arketyper som grundmönster i psyket och det kollektivt undermedvetna som vårt delade erfarenhetsförråd. Senare har tanken utvecklats åt nya håll. Den kanadensiska litteraturforskaren Northrop Frye är känd för att ha överfört Jungs teori till litteraturvetenskapen. Hans tanke är att arketyper inte är bilder i psyket utan återkommande mönster i text, bild och konst. Studerar man litteraturen närmre kommer man att upptäcka att den faktiskt bildar ett enda system byggt på samma urbilder, menar Frye. En tanke som känns rätt främmande i vårt nutida litteraturklimat där det egenupplevda har blivit huvudnumret.

Överhuvudtaget kommer arketyper som ett intressant skav i en tid som tycks så besatt av det personliga. Är det inte ganska märkvärdigt ändå, att vi i ett litterärt klimat, som svämmar över av autentiska dagböcker, true stories och bekännelser samtidigt har börjat intressera oss för sagoskatten? Här finns ju ingen stor personlighet att tala om. Inga unika upplevelser! Bara högst opersonliga prinsar, prinsessor och dussinhäxor som trampar på i uråldriga mönster.

Krocken är intressant och i mitt tycke talande. Å ena sidan längtar vi efter en Karl Ove Knausgård, en Per Wästberg, en Lars Norén, som skriver om sitt mest personliga i all dess plågsamma, storslagna småttighet. Å andra sidan vill vi ha prinsen, prinsessan och hela kungariket. Motsägelsefullt, kan man tycka. Eller också inte. Kanske är det helt enkelt så att sagan återkomst kommer som en motreaktion i en tid där byggandet av jaget har blivit vårt käraste projekt.

För egen del vill jag gärna se arketyper som något av en motröst i en självbespeglande tid. Jag kan tänka mig att vi idag med än någonsin behöver ett sorts berättande som låter mig se det gemensamma samtidigt som jag ser mig själv.

Det fina med en arketyper är ju att den visar mig en samlad mänsklig erfarenhet, samtidigt som jag blir medveten om mitt egna. Jag kan känna igen mig i en häxa, en prins, ett havsvidunder, en Liten Sjöjungfru. Samtidigt sätter de mig i kontakt med det, som är det delat mänskliga. På så is tycks arketyper fungera som en mötesplats för jaget och mänskligheten. Eller som en länk mellan det som är personligt och det som är gemensamt.

Helt oproblematiskt är det naturligtvis inte, särskilt inte om man ser på arketyper ur ett feministiskt perspektiv. Har vi inte fått nog nu av goda patriarker och ondskefulla styvmödrar? Hur länge till ska prinsessan ligga livlös, stympad, sövd och invänta prinsens kyss?

De tidiga jungianerna har med fog kritiserats för att de presenterar bilder av kvinnlig underordning som en universell idé, inskriven i människans biologi. Det som ändå talar för arketyper är att den är flytande, stadd i förvandling.

I reklamen och i media möter vi stereotyper som är statiska och låsta i de egenskaper som tilldelats dem. En arketyper däremot kan omförhandlas, förskjutas med tiden, visa sig i ett myller av skepnader.

Ett banbrytande bidrag till detta har lämnats av Annis Pratt, en pionjär inom feministisk arketyperanalys. Medan Northrop Frye och andra kända mytforskare som

Joseph Campbell håller fram den manlige hjälten som universell visar Pratt hur den kvinnliga hjälten har en annan väg att gå. Precis som den manliga hjälten är hjältinnan en sanningssökare, på jakt efter sanningen om sig själv, det som Jung kallar individuationsprocess. Båda börjar resan med kris och uppbrott men den kvinnliga hjälten utmaningar, visar Pratt, är av en särskild sort. För henne handlar resan i regel om att bli en normbrytare, att göra upp med sociala konventioner och ifrågasättas av omgivningen. Om hon återvänder från resan som en fullt transformerad person väntar ofta utanförskap och sneda blickar. Kanske möter hjältinnan, som ett sista steg i förvandlingen, en mor eller modersgestalt, som hon blir som en dotter för. Annars finns risk att hennes återfödelse slutar i vansinne, död eller i ett liv utanför samhället.

För Pratt är resan mot pånyttfödelse ett av många arketypiska mönster, som går igen i de romaner av och om kvinnor som hon undersökt. Andra återkommande mönster är till exempel Patriarkatets Inhägnad, som står för det begränsande äktenskapet eller samhället. Våldtäktstraumat. Och den Groteska Uppväxten som beskriver flickuppväxten som ett krympande, där hjältinnan fylls av äckel inför sin växande kropp, i en tillvaro där hon tycks för evigt klämd mellan anpassning och frihetstörst. En femte arketyper kallar Pratt för Gröna Världens Arketyper. Här handlar det om en vild natur bortom patriarkatet där en ung kvinnlig hjälte hittar kraft.

Pratts bok *Arcetypal patterns in Womens fiction* var banbrytande när den gavs ut i början av åttiotalet och har så förblivit. I sökandet efter mönster i konflikt med en patriarkal kultur, visar Pratt hur komplexa och omförhandlingsbara arketypiska mönster är. När Hollywood tolkar om prinsar och prinsessor för tvåtusentalet blir det mindre omstörtande men ändå, får man nog säga, för Hollywood, nydanande.

I en av de nyare filmerna, *Snow White and the Huntsman* från 2012 möter jag Snövit som jag aldrig sett henne förut. Borta är den dödsbleka flickan i glaskistan, så också hon som dansade och sjöng med den märkligt höga rösten i Disneys version. Här, i Rupert Sanders regi möter vi istället en streetsmart och smutsig sorts Snövit, som slåss och kastar sig ned för klippor, lika mycket prinsessa som krigare och actionhjärte.

Ett litet steg för prinsesskvinnorna kan man tycka. I en storfilm från Hollywood får det ändå ses som ett framsteg.

Sitter de i psyket – eller i texten? Oavsett var man nu tänker sig att arketyper finns vill jag tro att det kan komma som ett svar på en nutida brist och längtan. Vart ska man ta vägen med sin brist på sammanhang, sin narcissistiska läggning, sin flytande rädsla, historielösheten och den sönderslitande oron inför framtiden? Mer än någonsin tror jag vi behöver sagan, som ett sätt att lyfta blicken och tala om vad det är att vara människa i ett större perspektiv. Som medlemmar i en mänsklighet snarare än personligheter.

Jag tänker på Snövit som springer genom skogen på flykt från de som vill se henne död och skära ut hennes hjärta.. Det är liv eller död. Det är grenar som knäcks. Panikandning. Undergångshimmel.

I den stunden är hon jag, men också du och alla andra, långt bortifrån och nära, i alla tider och i alla sammanhang. Hon är den som sprang i går, den som springer imorgon och den som sprang i tidernas begynnelse. Hon är alla som vet hur man bär sig åt för att ta sig genom skogen med hjärtat i behåll. //Malin Lindroth

Fel! Ogiltig hyperlänkreferens.

Fel! Ogiltig hyperlänkreferens.